

post peregrinationem Jerosolymitanam monacho A Claravallis hic plurima circa annum 1221 ex Palestina secum attulerat. Alter S. P. Bernardo merito tribuendus, veluti breviter et Clare ex eius Vitae descriptione colligi potest. In qua postquam recensentur ejus immensi labores in sopiendo schismate, Ecclesiam Romanam turbante exantlati, ita concluditur (libro Vitae II, c. 1): *Rediens autem Pater sanctus ab Urbe, ex sanctorum apostolorum martyrumque corporibus venia secum attulit pretiosa, haud modicum hunc sibi reputans fructum esse laboris. Inter quae beati Caesarii dentem, quoniam modo receperit, memorandum. Cum enim integrum ei praedicti martyris caput exhiberetur, ut tolleret inde quod vellet, dari petiit dentem unum. Frustra vero aliquandiu, fratres, qui cum eo venerant, laborantes, concessum sibi trahere penitus non valebant; fractis enim cultellis duobus aut tribus, quos applicaverant, nihilominus adhuc dens in mobilis permanebat. Tum ille, orandum nobis, ait: Nec enim habere possumus, nisi martyr ipse concedat; facta denique oratione reverenter accedens, incredibili facilitate duobus tulit digitis, quod ferreis ante moveri non poterat instrumentis. Ita liberali tota pene orbe in Claramvallem, mirum non est, illuc tantum thesaurum confluisse. Nunc, quod ultimo nobis monstratum est, breviter exponam. Estque theca illa, in cuius medio crystallus sacram hostiam, quae Dei incarnati praesentia insignis est, circumdat: et vulgari voce *Monstrantia* dicitur, quod divinum illud mysterium populo *monstret*; haec, inquam, purissimo auro gravis nil praeter gemmas nobilissimas prodit. Circulum ex floribus circa crystallum ducit, arte an pretio majori hactenus nemo affirmavit. Culmini coronae insidet pelicanus, nutriendis pullis pectus rostro fodiens; quam avem meri vestiunt pyropi in plumarum formam aptissima proportione dispositi: quin et scintillans purpura ipsum fluentium, et ex venis salientium guttarum motum scitissime adumbrat. Verum neque ego plus quam umbram hujus opulentiae tibi proposui; ex qua tamen ipsius corporis elegantiam facile aestimabis.*

60. E dormitorio per proximum ecclesiae ambitum, qui sat grandibus pulcherrimisque picturis S. Bernardi vitam representat, in alterum delati ambitum, sedem librorum accessimus: augustam plane, triplici concameratione pluteos distinguente. Ad dextrum latus solis manuscriptis scrinia onerantur, nullo non codice parva catenula ad pluteos alligato, ita tamen laxa, ut legere volenti se commode exponant, auferri inde non possint. Sinistrum autem varios tum novi, tum veteris typi libros habet. Hinc regressi ad infirmitorium vetus pervenimus, amplissimum quidem, sed ob varias incommoditates, quibus illic degentes vexabantur, nunc pro ambulacro servit; alio meliori aedificio pro infirmis designato. Huic annexus est locus, in formam parvi sacelli suspensio fornice exstructus, qui unus per omnem vitam meam in eo me felicitatis gradu collocavit, ut gloriari jure possim, me spectatorem fuisse prodigii. In hujus igitur sacelli medio lapis paululum longior quam sit communis statura viri, muro duos tresve pedes alto impositus jacet; durus instar silicis, et relicto duorum digitorum margine ad unius digiti profunditatem excavatus; in eum usum, ut corpora recenter extincta super eumdem frigida laventur, inde mox in fere-trum componenda. Antiquissima haec pietas adhuc passim in Gallia viget, ut vix dimisso spiritu corpora laventur; nam et ejusmodi lapides in omnibus etiam nostris aenobiis ostenduntur, etiamsi apud nos haec consuetudo desierit. Cum igitur S. P. Bernardi corpusculum eo ipso in lapide supremae hujus charitatis officium accepisset, ecce mirum! suam in duro silice umbram adeo firmiter reliquit impressam, ut in hodiernum sive diem indelebiliter constantia perseveret; cum tamen omnes hactenus, quot-

quot in Claravalle diem obiere supremum, eodem in loco abluionem receperint, quorum numerum nemo facile inverit: nam ipse moriens septingentas animas Deo servientes in Claravalle reliquerat. Prodigium, si quod in orbe universo stupendum; cuius fidem, fateor, vix ab hisce meismet oculis manibusque impetravi, quibus curiose diligenterque illud spectare et contrectare merui. Nulli physicae explorata novitas, et ab omnibus retro saeculis inaudita; ut nempe sit *umbra sine corpore*; qualis certe haec in ipsa luce meridiana clarissime apparet. Caput, dorsum, crura et pedes, omnia haec membra distinctissime spectabilem de se umbram projiciunt; prorsus ac si ipsummet sacrum corpus nudum, ibi lavacrum expectaret. Non levi terrore confusus, cum reverentia tamen accedens palpare coepi an saxum sua cavitate hanc umbram redderet; sed una per totum planities erat, nisi quod adverterem, ferro circa medium lapidis modicis quasdam particulas esse divulsas. Cujus rei causam pereunctanti, responsum est: haec haereticorum temeritatis relicta esse vestigia; qui sanctissimi Patris gloriae invidi, spargebant monachos nigro colore hanc umbram lapidi indidisse: eamque ob causam, denudando scilicet dolo, malleis lapidem fodiebant; sed sine illo quem querebant eventum; nam, etsi lapidis extrema malleus derodebat, umbra tamen semper integra permansit. Frequentibus utique haereticis, et vel in hac umbra suam caliginem videre valentibus; qua plus quam belluina immanitate in divorum venerationem debachantur; cum in sola eorum umbra convellenda miseri succumbant. Antequam autem te a gloriosa hac umbra dimittam, placeat audire, quid de aqua illa, qua sacrum corpus perfusum est, Gaufridus, quartus post sanctum Bernardum abbas Claravallis, in sermone, quem in anniversario decennali obitus sanctissimi Patris habuit, scribat. *Ex lavacro, inquit, sacri corporis ejus, cum ex more ei post transitum debitas exhiberemus exsequias, fratres quidam in remotissimas orbis partes deportaverunt, et (sicut eorum certa relatione didicimus) cum jam decimus annus transierit, non tantum aqua ista usque modo manet omnimodis illibata, sed eandem obtinet et gratiam, cuicumque fuerit superfusa. Cum enim jam pluribus remedia postulantibus de eodem sacro liquore donaverint (nam et eum multis opem tulisse confirmant) impleto tamen saepius aqua altera vasculo talis permanet usque hodie, qualis fuerat prima die.*

61. Ab hujus splendidissimae umbræ loco ad publicam lucem per ecclesiam transivimus; extra quam paucis a janua passibus mausoleum eminet; sub quo piissimus parens divi Bernardi, et ipse monachus in summa senectute Claravallis, cum duobus ejusdem Bernardi germanis Bartholomæo et Gerardo, conditur. Inde per aliquot iterum passus visitur casa lignea, instar tugurii cujusdam, qualia in campis pro armentis excitare solent. In hanc intromissi, postquam intelleximus celebri illa per morbum divi Bernardi habitatione nobilem, pio stupore correpti sumus, quod haec lignorum strues in tot saecula duraret; annis nimirum quingentis quinquaginta. Qua autem occasione posita huc fuerit, breviter edicam. Cum fundata a Theobaldo Campaniae comite Claravalli divus Bernardus, tunc tertium in ordine annum agens, abbas praeficeretur, essetque a Catalaunensi episcopo in sacerdotem simul atque abbatem initiatus, jam tum clarissimis emicans radiis sanctimonia visa est episcopo meliori corporis hospitio digna; diutius scilicet valente corpore orbem illuminatura. In suas igitur ades susceptum summa cum veneratione Bernardum, hortari coepit; ut relaxato aliquantulum vitae rigore, vires mitiore victu repararet; rediturus denuo majori robore armatus ad pristinam austeritatem; at omnimodam repulsam passus

Cistercium sese episcopus contulit, ibique supplex ab abbate petiit, ut ejus mandato Bernardus sibi per unius anni spatium obedire juberetur; quod pro sua reverentia impetravit. Ut autem tanto securius afflictæ sanitati mederetur, extra monasterii septugurium illud, quod dixi, jussit construi; in quo piissimus Bernardus reconditus, curæ cujusdam vaissimi tenebrionis et circumforanei stentoris creditur; qui illum integro anno supra quam credi potest, afflixit. Nam sanguinem crudum pro cibo, oleum pro vino obtulit, aliaque innumera impudentissime irrogavit; ut ei ad mortem, non sanitatem promovendam traditus fuisse videri potuerit. Sub noc tamen lupo mansuetissima ovis Bernardus hujus casæ angustias incoluit sine ullo contradicentis indicio. In quadrum concinnata, per octodecim pedes undique extenditur, nulla contiguatione superiorum a fundo partem dividente: lecto solo miseris parietas onerante; qui quidem nullo vitro illustres satis nempe ab inhabitante sanctimoniae luce resplendebant: fenestrarum loco asseres ad excisa foramina hærent, ut levi ductu prohiberi illis aura vel immitti possit. Idem lectisternii, adhuc ibidem pendentis, squalor fuerat, et anguli, in quo jacebat. Quæ cum inter commiserationis affectus intuerer, in mentem mihi venit damnabilis quorundam magistratum indulgentia, tolerantium ejusmodi hominum faciem, de quorum grege Bernardi vexator fuerat: qui omnia fora suis clamoribus implent, et mendaciorum fumo credulum vulgus pascentes, multam crumenæ et vitæ internecionem inferunt impune. Dum interea neglecta jacent magna medicorum ingenia, per ingenuos sudores exculata ad veritatem pulcherrimæ artis, quam isti sua audacia corrumpunt.

62. Juxta hanc casam situm est sacellum, in quo non raro divus Bernardus sacrum dixit; prope fores ella ostenditur, cui frequenter insidere, et sacra effundere contemplationum mella solebat; inque ultimo fatali morbo maximam Cantici Salomonici partem commentationibus illustravit. Sed præ omnibus notabile limen sacelli; ubi cum subobscuris literis scripta legeremus hæc duo verba: *Hic obiit*: intelleximus eo in saxo sacrum caput reclinasse Bernardum, cum felicissimam animam ad caelos emitteret. Nec quisquam se continuit, quin absque mora in terram abjectus pio osculo durum quidem, sed suave pulvinar adoraret. Qua ratione, qua pietate, quo denique tempore pius sanctissimi Patris obitus contigerit, cum te sciendi avidum esse me non lateat, meliori compendio non proferam, quam si tibi ejusdem epithaphium transcribam. Sic autem legitur: *Hic requiescit corpus beatissimi Patris nostri Bernardi, primi Claravallis abbatis, qui fuit vir in diebus suis vita et moribus sanctissimus, in miraculis faciens post apostolos clarissimus, in intelligentia et expositione sacre Scripturae doctor egregius. Inter discordantes pacis reformator precipuus; hæresum et errorum tunc temporis in Ecclesia pullulantium reprehensor et corrector industrius. In multis quæ prædicabat propheta veridicus; monasteriorum et religionis ampliator devotissimus. Lucerna singularis non solum Ecclesie Gallicanæ, sed etiam Christianitatis universæ. Hic anno ab Incarnatione Domini 1113, a constitutione domus Cistercii 15, annos natus circiter 22 Cistercium ingressus cum sociis amplius quam triginta, sub abbate Stephano suavi jugo Christi collum submisit, anno autem Domini 1115, mense Julio missus fuit cum fratribus germanis et conventu suo ad locum istum, qui nunc vocatur Claravallis, antea autem Vallis absinthialis; ubi triginta et octo annis abbas, seu boni pastoris officium adimplevit. Anno autem ab Incarnatione Domini 1153, Ordine ubique dilatato, et amplius quam centum sexaginta monasteriorum ordinis nostri Pater existens, consummatis feliciter vitæ suæ diebus et annis circiter 63 expletis XIII Kal. Septembris,*

A *hora diei pene tertia, inter graves singultus, et lacrymas uberes circumstantium filiorum, migravit ad Dominum ad multos quos ipse præmiserat lætabundos cætus monachorum ad obvia agmina, quorum in terris vitam duxerat, angelorum. Cujus imitatores et gloriae participes nos faciat, qui sine fine vivit et regnat.*

63. Die inter hæc spectacula prætervolante, quod ad cenam tempus supererat hortus sibi vindicavit. Hic in quatuor æqualis longitudinis ambulacra excurrans, distributis ordine artificioso florum lectulis medium relinquit; quia nulla non elegantia tum florebat. Dulipæ et anemones suos explicabant calices superbissime, quos adeo splendens colorum varietas pingebat, ut oculorum liberaliter se effundentium aciem offenderet. Ambulacra trecentos passus longa suos utrinque parietes ex fago supra altitudinem longiusculæ lanceæ erigebat, vestitos recenti vere virentium foliorum. Et ibi quidem quantumcunque sereno caelo nunquam umbra ambulanti deerat, opponente se semper aliquo ex quatuor lateribus soli; licet quodlibet ea latitudine sit, ut duobus curribus laxam commeandi viam aperiat. Jucunda facies erat prospicienti de ambulacri initio ad ejus extrema; distantia quippe fallaci oculos imagine ludebat, utroque pariete in angustæ cuspidis speciem desinente, cum tamen pari ubique æqualitate essent dispositi.

64. Ex horto reversi granaria inspeximus, ditia farris acervis, idonea in multos annos servando frumento. Ingens enim aedificium robustos fornices per longa spatia ita commode extendit, ut et ab ignis infortunio tutum, et aeri tamen pervium grana a putredine conservet. Videre mihi videbar magnum domus dispensatorem Bernardum in hoc granario pauperum catervas ex illis frumenti cumulis onerantem; reditque in memoriam celebre prodigium, quod in ejus Vitæ descriptione his pene verbis habetur: *In regno Galliae et finitimis regionibus aliquando fames invaluerat; servorum autem suorum horrea benedictio Domini cumulavit. Si quidem usque ad annum illum nunquam eis laboris sui annona suffecerat, sed et tunc quoque post messem collectam diligenter omnibus supputatis vix usque ad Pascha sibi eam posse sufficere aestimabant. Cum autem emere vellent, sumptus non invenerunt, quod longe carius solito venderetur. Itaque ipso tempore quadragesimali, pauperum ad eos maxima multitudo conflavit, quibus erogantes fideliter, quod habebant, Domino ob servum suum Bernardum benedicente; et modica illa annona usque ad messem ipsi pariter, et qui superveniebant pauperes alacriter sustentabantur. Ita omnes anguli pia nos memoria sanctimoniae eminentissimæ beatissimi Patris afflabant, quoecunque pedes aut lumina vertebamus.*

65. Nocte post liberalem cenam transacta, denuo vix ab aurora salutati ad divi Bernardi sepulcrum perreximus; et reverendissimus quidem dominus vicarius generalis in altari S. Malachiae, ego vero super melliflui doctoris sepulcrum sacrum fecimus. Duas circiter horas consumpsit hæc devotio, inde sacellum comitum Flandriae petivimus; spectabile alto amplexu fornice, sed spectabilius sacrorum lypsanorum thesauro, in subterranea ibi concameratione quiescentium. De quibus quia rem auditu dignissimam percepi, omittere non possum, quin tibi enucleatius eandem perscribam. Divus Bernardus initio suæ sacrae, quam e Cistercio duxit, coloniae, monasterium condidit in hujus vallis anteriore parte; appellata, vel ob copiam ibi nascentis absinthii, vel ob amaritudinem obeuntium mortem, qui ibi olim frequenter in latrones incidebant, Vallisabsinthii nomine. Quia vero temporis processu affluentium monachorum tantus evasit numerus, ut eo loci angustia minime caperet, ope regum et principum animum adiecit ad novi ampliorisque aenobii constructionem. Idque bene con-

summavit circa annum Christi 1148. Eo ipso anno ex cœmeterio antiqui monasterii exuvias monachorum, quos ipse sepelierat solemniter ritu transtulit; non ignarus, quam dignis id honoris exhiberet. Subsequentibus deinde annis plurimum auctæ sacræ illæ reliquiæ, cum innumeris miraculis clarent; rursus ex humo erutæ anno Christi 1296, in hoc subterraneo fornice honorifice sunt collocatæ; jacentque jam inde a tot annis incorruptæ; sine ornatu quidem, sua sine dubio incorruptione satis decoræ. Numerus eorum sacrorum corporum nongentesimo major nec minima sibi parte, ut pie credo, a tanto temporis intervallo est imminutus; pie, inquam, credo; et quid me moverit ad hanc fidem non te celabo; scilicet divi Bernardi in primis promissio. Is enim missurus in Sueciam condendo monasterio monachos, destinabat cum cæteris quendam ex urbe Trajectensi juvenem, singulari in piissimum Patrem amore flagrantem. Hic fletu et precibus deprecabatur, ne ab ipso se jungeretur, in tam barbaras et longinquas nationes, propter quem nimirum patriam et mundum reliquisset; se enim præcipue huic sacro instituto nomen dedisset, ut in Claravalle vivere et mori beate liceret. Quem ut amatissimus Pater consolaretur, promissit, eum non alibi, quam in Claravalle cum reliquis suis alumnis sepeliendum. Nec eum fefellit promissio; nam postquam quadraginta annis in septentrionali illo regno abbatem egisset, jam decrepita gestatoria sella, per tanta terræ marisque spatia ad Claramvallem deportius, aliquot dierum febri tactus feliciter vitam finivit, ibique sepulcri promissam gratiam obtinuit. Quis igitur sanctissimus Pater Bernardus eandem promissionem multis aliis impertivit eventu comprobata; ac præterea ex hac mortali miseria ad superos migraturus inter alia consolationis verba adjunxit: Se neque post mortem suos filios, quos Christo genuerat, derelicturum; nec passurum gregis sui dispersionem: imo ita in Claravalle mansuros, ut in decretoria illa extremi judicii die omnium hic ossa resuscitanda una secum iudici Deo sistantur: nemo hactenus hujus oraculi fidem vocabit in dubium. Quin id ipsum non multis abhinc annis novo prodigio fuit confirmatum. Contigit enim, ut Lotharingæ ducissa ad Claramvallem spectandam accederet; quæ cum pro sua in eandem liberalitate, tum pro dignitate in templi interiora et ipsum hoc sacellum Flandricum ingredi permissa inter comitatum nobilem quamdam puellam adduxit, immani cruciatam dentium dolore, et adeo pertinaci, ut omne medicorum ingenium multis annis sine profectu fatigavit. Cui cum recenseretur, meras esse divorum Bernardi discipulorum sacras reliquiæ, quæ in subterraneo fornice cernerentur, ipsa ingenti fiducia unum ex ossibus nemine advertente cum reverentia arreptum ad genas applicat; nec mora, mox omnis acerbitas evanescit. Accensa amore tam pretiosi efficacisque pharmaci clam sub pectorali veste recondit, in aliorum quoque subsidia conservandum. Interea ducissa discessura, ad portas monasterii regressa, puellam illam abesse animadvertit, quare jussa est quæri, an fortasse sexui agnata curiositas, per ignotas monasterii ambages errantem circumduceret. Omnibus angulis pervestigatis, nullibi tamen visa, donec a famulis ad dictum sacellum delatis inspecta fuit; qui voce signisque ostendunt: dominam abiturum parere, quam ipsa sola moraretur. At illa in patentibus hærens foribus moliebatur quidem egressum, irritum tamen conatu: aiebatque se jam dudum sequi promptam, evadere tamen extra januam omnino non valere. Tum e monachis quidam suspicatus quod erat: Forsan, inquit, aliquid de his reliquiis clepsisti; quibus jam per arcanam violentiam retardaris. Scias namque omnia hæc ossa usque ad mundi finem promissione divi Bernardi non separanda, nisi ipsi consense-

rint. Convicta, suum pio licet ausu tentatum aperit furtum, et sacris lipsanis suo loco redditis nihil impedita ad dominam convolat, totamque rem gestam non sine omnium admiratione fatetur. Insigne hoc prodigium nobis in ipso sacello e religiosis Claravallensibus quidam enarravit, magno utique reverentiæ et pietatis affectu erga hunc nobilissimum thesaurum in nobis excitato.

66. Relicto hoc sacello extra interiorem majoris monasterii portam per ducentos aut paulo plures passus ad antiquum monasterium pervenimus. Id Bernardus ac socii cum eo ex Cistercio missi propriis manibus fabricarunt. Uno tecto templum et habitatio monachorum operitur; una etiam contiguatio comedendi et dormiendi loca separat. Infra refectorium nullo lapide stratum nudam terram sanctissimis illis pedibus calcandam præbebat; quod quidem angustum est, pro tam ampla virtute paucis et palmo non majoribus fenestris illud illuminantibus, per quas tamen sanctimonie splendor in omnem late terrarum orbem sese diffudit. Adhæret refectorio coquina, et illa quoque arctissima, sufficiens tamen pro elixandis herbarum radicibus arborumque foliis, quæis olim hi virtutum athletæ victitabant. Hinc per scalam ascenditur ad dormitorium, idem in longum latumque occupans spatium cum refectorio; in quo adhuc aliquot lectisternia supersunt, ex quatuor asseribus compacta; longa, ad hominis proceritatem, et dimidia parte minus lata: humili cistæ ferme similia, nisi quod nullo opereculo legantur; quæ inscendere illa oportebat, excisum ascia foramen aditum dabat. Exploranti mihi non apparebant vestigia, quod altius quam humi cubuerint; stramini scilicet, aut aridis arborum foliis in hanc quasi cavernam injectis loco plumarum utebantur. Clarissimum profecto extremæ paupertatis speculum; cujus aspectu frigida ætas nostra merito erubescat.

67. Scalæ, quæ a refectorio ad dormitorium viam facit, imposita est cella, quam mellifluus Pater Bernardus incoluit. Parva sane est, et carceri, quam conclavi similior, et tali, quam tantus abbas habitaret. Nam uno solummodo pede latior est cellis, quas in dormitorio monasterii novi, supra numero 57 descriperam; sed incommodis multo pluribus obnoxia: cum nudo tantum tecto tegatur, per quod etsi non semper pluvie penetrant, frigus tamen æstusque et mille aliæ sese intrudunt molestiæ, per idem tectum submotis aliquot assulis lumen solis immittitur, assere, si necessitas imbrium aut nivis jusserit, obstruente foramen. Porro seala, cui cella imminet, unum cellæ angulum eripit asseribus, quibus contenta est: qui per illam cellæ partem declivi tabulatione descendentes commodum tamen divo Bernardo afferebant; illis nempe pro lecto usus: loco pulvinaris duos alios truncos securi lævigatos supponens. Quæ omnia hodie videri contrectari tamen minime permittuntur: multorum importuna pietate per minutas quidem, sed sæpe repetitas partes pene totum auferente. Nunc cancellis inclusus hic (si tamen sic dici potest) lectus oculis non furtis patet; intra quos præterea jacet cingulum setis et ferro asperum, quod vexando corpori induere sanctissimus Pater solebat, ac super nuda ejus cute post obitum inventum est. Sedile denique nihilo cæteris cellæ partibus melius erat; præterquam enim quod uno tantum a terra pede elevatum, id excavatus per modum sellæ præbuerit murus, etiam sedentis caput erigi non patiebatur incumbens tecti declivitas; ac proinde sedere aut assurgere volenti caput dorsumque inflectendum, donec uno passu amotus spatium acciperet erecto capite standi.

68. Et hæc est illa sedes, ex qua tot oracula in omnes mundi plagas dimanarunt. In hoc throno eminebat ille *vir miraculorum* (sic eum nominat cultissimus hujus sæculi scriptor Joannes de Bus-

sieres S. J.) præsertim in animos, quos fingeat ad arbitrium; vitæ Alexander; magnarum rerum administrator; pontificum et regum magister; Christiani orbis unus prope modum norma; cui solum et cælum obtemperarent. In hujus anguli obscuritate nati sunt illustrissimi viginti tituli; quibus grata admiranda posteritas Bernardum insignivit: ut jure merito appelletur: 1. *Sacræ Romanæ Ecclesiæ doctor eximius, mellifluus, theodidactus.* 2. *Apostolicæ sedis defensor invictissimus.* 3. *Libertatis ecclesiasticæ vindex acerrimus.* 4. *Magnæ Dei matris cliens intimus.* 5. *Magnus domus Deixelator.* 6. *Thaumaturgus sanctorum maximus.* 7. *Hæreticorum malleus.* 8. *Schismaticorum flagellum.* 9. *Sacræ militiæ præco.* 10. *Pacificator orbis.* 11. *Patriæ Pater.* 12. *Præsulum ac prælatorum magister.* 13. *Clericorum et religiosorum omnium mystagogus.* 14. *Qui probatus et inventus est vite innocentia angelus.* 15. *Ordinis propagatione patriarcha.* 16. *Futurorum prænotione propheta.* 17. *Verbi prædicatione apostolus.* 18. *Corporis mortificatione martyr.* 19. *Fidei zelo confessor.* 20. *Mentis et corporis puritate virgo.*

69. Juxta hanc sanctissimi Patris cellulam, alia existit, quam divus Malachias (de quo supra n. 58) trium mensium habitatione, et sanctissima morte nobilitavit; ea quidem justa cellæ forma, parva tamen gaudet. Inde ad oratorium descendimus; quod tale est, ut ipsa paupertas breviori compendio non concinnaret. Frontem altare occupat, eodem omnino hac tempestate cultu spectabile, nec alio, quam quo divus Bernardus instruxit; nimirum in lignea tabula vili colore imago Christi in cruce pendens radii artificio exprimitur; a cujus latere virginæ Matris et divi Joannis dimidia corpora pinguntur eodem exiguae artis penicillo elaborata. Extra chorum, seu mediam templi partem in latere dextro est altare S. Laurentii, in sinistro S. Benedicti pariter simplici manu expressis effigibus nota. Altarium horum memoriam celebrem ex Vita divi Bernardi breviter accipe (lib. 1, c. 12): *Bernardus valde ægrotus, cum vehementius affligeretur, et supra vires dolor exacerceret, advocans unum ex confratribus suis, jubet cithis oratum ire. Ivit ille, et oravit ad altaria quæ in ista basilica tria erant; primum scilicet in honorem Dei genitricis Mariæ; duo alia circumposita, in honorem S. Laurentii martyris, et beati Benedicti abbatis. Et ecce eadem hora adfuit viro Dei prædicta beata Virgo, duobus illis stipata ministris, beato scilicet Laurentio et beato Benedicto abbate. Aderant autem in ea serenitate et suavitate, quæ eos decebat; et tam manifeste, ut ex ipso introitu cellulae personas ipse discerneret singulorum. At illi imponentes ei manus, et loca doloris tactu piissimo lenientes, omnem protinus ægritudinem ab eo depulerunt.*

70. Dies nondum ultra horam octavam proventus alliciebat nos ad ulteriora spectacula. Igitur relicta hac sanctimonie palestra extra muros locum illum petivimus, in quo divus Bernardus epistolam in *imbre sine imbre* legitur composuisse. Cujus prodigii seriem causamque paucis pro more explanabo. Robertus, quidam ex propinquis Bernardi, Cluniacensibus infans oblatu fuerat; qui ephebos egressus, cum per ætatem licuit, Cluniacensi monasterio relicto, perfectioris vitæ desiderio sese Cisterciensibus adjunxit: et cum divo Bernardo ad fundandam Claramvallem inter reliquos missus fuit. Sed suasu Cluniacensium, et indolis teneritudine severam vendi austeritatem horrente, insalutato S. Patre ex Claravalle discessit; aliquandiu dissimulante et spontaneum reditum spectante Bernardo. Verum diutius aut pertinaciam aut errorem juvenis non ferendum arbitratus, per epistolam eum revocaturus, una cum Guillelmo, quo utebatur ad scribendas epistolam, in silvam monasterio vicinam secreti gratia secedens, excipienti in membrana coepit dictare. Medium autem laborem interruptura ino-

pinato copiosa pluvia erumpit, ita ut colligere vasa et sub tectum sese recipere scriptor voluerit. At Bernardus: *Opus, inquit, Dei est, scribe, nihil nobis imber nocebit.* Perrexit ille, pene extra se præ admiratione raptus; cum conspiceret, uno vel altero a se passu delabentis maximi imbris inundantiam; ambos vero se sub dio quasi sub tecto tutos siccosque considere. Apud Robertum sane non sicca fuit epistola. Quippe serio temeritatis suæ poenitentiam ad largos lacrymarum imbres motus illico rediit, at aliquot inde post annos a divo Patre monasterio Domus Dei abbas præfectus, non sine sanctitatis opinione ex hac vita migravit. Distat a monasterio Claravallensi hic locus media hora, in umbilico silvæ ad muros usque pertingentis. Ad prodigii memoriam perpetuam parvum sacellum exerere, in quo depictum mirabile hoc factum cernitur.

71. Reversi e luco in cellas vinarias descendimus, ubi inusitatae magnitudinis dolia cernuntur. Unum præsertim supra cætera diligentem observationem merebatur. Id cum a vino vacaret, et grande fundum januas apertas ostenderet, meam curiositatem invitavit, ut me intruderem, ad explorandam interiorem fabricam. Sed tenebræ nihil permittebant, nisi ut pedibus longitudinem experire, quam quidem triginta pedum ab uno fundo ad aliud inveni, altitudinem vero octodecim. Nullis orbibus seu circulis ex betula, pro nostrorum doliorum more, vincitur: ingentes quatuor trabes per incisas in extremitatibus juncturas colligatæ stipant repetitis sexies ordinibus longissimos quernos asseres: ubi deinde in quatuor juncturarum angulis desinente circulo trabes hiant, cuneis impletur vacuitas; ut sic tota illa machina inter harum arborum vincula, quasi in equuleo laxari pro usu arctarive possit. Vidisti, amice, olim et miratus es Maristellanæ nostræ cellæ dolium magnum; quod si cum Claravallensi hoc conferas, quanta parte minus; nostrum enim septemdecim tantum pedes in longum, duodecim in altum extenditur. In aliis præterea cellis aliquot vasa nostro Maristellano non minore mero optimo turgebat.

72. Sub ipso, quod sequebatur, prandio rumor affertur tredecim millia militum ex Galliis in Burgundos properare obsessura urbem Dolanam; quo nos audito, quia per eam regionem redeundum in patriam fuit, maturavimus abiturum; ac sine mora actis pro magno beneficiorum cumulo gratiis, accincti eo adhuc die ad monasterium usque Longi Vadi perreximus; maxima iterum humanitate excepti. Hic dum cœnamus, abbas illius monasterii commendatarius, cum de venatione redisset, de nostro adventu certior factus per famulum significari nobis mandavit; optare se nobis loqui; et si molestum non esset, ad suam domum accederemus. Non recusare licebat tam humanam invitationem; quare ducem eundem servum secuti, abbatem in vestibulo ædium obvium habuimus; qui nos comiter diserteque salutato per planum ædificii fundum ad aulam primum amplissimam deduxit; in hac pendebant ad parietes altos ornatissimosque picturæ bene grandes; quarum pleræque naves marinas jactabant inter procellas, miscabantque eorum conflictus bellicos: hic incendio, illic naufragio absorbente triremes. Ex aula per scalam lapideam ad superiora conclavia transitum, suis quæque nitentia coloribus, quibus tapetia, tam parietum, quam quæ mensæ insternuntur conformiter tincta fuerant. Picturarum circumquaque positarum modus ingens; referentium effigies regum ac principum; maxime moderni Galliarum, quæ aliquoties cernebatur tam affabre elaborata, ut plane Apellem, si non ipsam vitam spirare viderentur. Porro Musæum apparatus librorum instructissimum erat, et illi adhærens aliud trichinium rari pretii picturis. Nam cum arreptum lumen propius ad tabulas admovebam, delectatus mea curiositate abbas, non sine

significatione gaudii, quod non otiosos rerum suarum aestimatores nactus esset, digito varias designabat; et hanc Alberti Dureri, alias Holbeinii: imo et Rubenii, ac Michaelis Angeli Romani penicillo celebres esse affirmabat. Tota sic domo perlustrata ad stabulum progressi observavimus præter equorum ex Anglia, Hispania, Pannonia, ac Tartaria coemptorum copiam, nitidum fornicem variis e gypso crustis et pegmatis superbum plane invidiam illius monasterii templo facere.

73. Ex his ædibus dimissi nos ad quietem composuimus, sumptoque mane jentaculo Albæ Ripæ cœnobium insigni iterum Charitate refertum subivimus: opiparò, quantum illorum paupertas monachorum sub commendatario degentium permisit, prandio recreati. Duos convivas ex illo cœnobio habuimus religiosos, qui ita concinne latino utebantur sermone, ut vix ullos pari facilitate loquentes perceperim. Eorum alter se mihi comitem obtulerat ad hortum visendum, antequam mensa apponeretur. Et quamvis solitudinem præhabuissem, ut precum mearum penso vacare liceret; non tamen postea penituit doctissimis colloquiis illud tempus impendisse. Jucunda enim ex historiis gesta de fidei memoria ita promebat, quasi in narrationis promptitudinem se totum huic studio tradidisset. Cumque multa de vita melliflui Patris nostri inspergeret, scitari cœperam, an non hanc viciniam aliquo etiam prodigio memorabilem fecisset. Tum ipse: Non pauca, ait, in hoc circulari prope Claramvallem ambitu ab eo patrata fuisse memoriæ proditum est. Nam in hac regione pagus nominatur, in cujus hospitiò dicitur sanctissimus Pater lepido de animi derisione colloquio cum dæmone contendisse, et ni fallor fere in hunc sensum in ipsius Vita describitur: *Quodam tempore sanctus Bernardus quibusdam cum fratribus receptus hospitio pro suo more calceos ungebat; quo apparuit illi diabolus transfiguratus in nigrum monachum. Et: « O abba, inquit, quam magnificatus es modo? ecce de finibus terræ veni te visum; quem unguendis calceis inveni operantem; non sic te exhiberes vel uni famulorum tuorum. — Nec mihi, ait S. Pater, sunt famuli, nec ut essent, unquam volui; filios mihi in Christi Jesu Verbo genui, qui omni mihi charitate et humilitate obsequuntur. Diligo eos ac servo; quibus ut ostendam viam vitæ, me humilio in exemplum magni illius Magistri, qui in Evangelio dicit: Omnis, qui se humiliat, exaltabitur (Luc. III). Humiliavit semetipsum Deus, omnemque percurrit humilitatis ac Magistrum meum sequi non me fatigat; sed decorum est mihi et volupe, etiam indecoris et quibus nulla inest voluptas, operibus pro ejus amore implicari. Unde et tuo dic abbati, ut, quod ego facio et ipse faciat. » Ad hæc diabolus: « Da mihi, inquit, tuos calceos, et ego eos ungam. Tum eum fixe intuens famulus Christi, Spiritus sancti luce agnovit spiritum malum, et cum indignatione et ironia: « Non est æquum, ait, ut qui in summo decore et sanctitate creatus est, mihi unget calceos, qui sum terra et cinis. Apage, Satana, et per Jesum Christum te adjuro, ne me a unquam impediatis opera nec fratrum meorum. » Subito decrescens diabolus, contracti se in parvam bestiolam, eaque forma se in eorum conspectu subduxit.*

74. Risu prosectus sum miseri lavernionis fugam, rogavique comitem, ut pergeret in jucundissima materia. Nil cunctatus ille: Paulo, inquit, plus uno die abhinc urbecula est, famosa jucundissimo sancti Patris facto. Contigit enim aliquando famulum Dei Bernardum pro quibusdam negotiis adire comitem Theobaldum. Cum appropinquaret oppido, ubi ille tunc erat, obviam habuit turbam opiosam, qui jubente comite latronem quemdam facinorosum atque famosum ad supplicium pertrahebant. Quo

Aviso, clementissimus Pater apprehendens manu suorum, quo erat miser astrictus, ait tortoribus: *mittite mihi sicarium istum, ego enim volo manibus meis suspendere eum. Audiens autem comes adventum hominis Dei, festinavit illico occurrere ei; miro namque devotionis affectu semper eum dilexit, atque honoravit. Cumque videret funem in manu ejus, quo latronem post se trahebat, exhorruit vehementer et dixit: « Heu, venerabilis Pater, quid est quod facere voluisti? ut quidem furciferum istum millies condemnatum a porta inferi revocasti? Respondens autem Pater sanctus dixit: « Scio quidem, virorum optime, scio hunc latronem esse sceleratissimum, omniumque tormentorum acerbitate dignissimum. Non me ergo existimes hujusmodi peccatorem impunitum velle relinquere, quin potius cogito ipsum tortoribus tradere, et dignum ex eo capere ultionem, quæ utique tanto dignior erit, quanto diuturnior. » Quo audito princeps Christianissimus consiluit, nec ultra ausus est contradicere sermonibus sancti. Protinus ergo benignissimus Pater exuta tunica sua, ea induit captivum suum, et attonsa coma capitis ejus sociavit illum ovili Dominico, de lupo faciens agnum, et de latrone conversum. Qui veniens cum ipso Claramvallem factus est deinceps obediens usque ad mortem, perque triginta annos supervivens pulchram etymologiam nominis sui (Constantini) perseverantia in bono proposito, et rigidissimis penitentiae operibus exprimens, sancta morte migravit ad Dominum.*

75. Jucunditate narrationis accensus, cupidusque plura cognoscendi, quæro deinde; an longe distaret alius quidam locus, in quo cæcus sumpto de vestigiis S. Bernardi pulvere visum recepit? Hæsit ille aliquandiu, quasi memoriam excuteret, et inde: Plures, inquit, abest ab hoc monasterio dies; nam in partibus Tolosanis id prodigium contigisse refertur in descriptione Vitæ pene his verbis: *Laborabat aliquando vir sanctus in partibus Tolosanæ contra Henrichianos hæreticos. Cumque tanquam ex apostolis unus circumiret per castella et civitates evangelizando et curando omnes languores, hæreticorum quoque turpissima deliramenta, redarguendo, confutando, convincendo; accidit ut cæcus quidam, comperta fama virtutum atque signorum, quæ per manus hominis Dei multiplicabantur, in dies sper recuperandæ sanitatis animatus, eundem Dei famulum adire decreverit, si forte beneficio cælestis gratiæ, quæ per ipsum miseris mortalibus copiose tribuebatur, sibi quoque, cæcitatibus caliginè detersa lumen desideratum restituere. Quædam die, ubi in partibus Tolosanæ Dei reperire posset, sollicitus inquirens, audivit eum in celebri quodam conventu in medio magnæ multitudinis consistere, verbumque vitæ disseminare. Quo cum pedibus offendens, et anhelus currens pervenisset, tristi rumore turbatur: quoniam vir Domini jam underecesserat et ad loca alia transmigraverat. Quid tamen ageret? siquidem desiderium recipiendæ sanitatis eum ulterius currere compellebat: densissime vero tenebræ, quæ oculos ipsius obsederant, pigrum et minus reddebant expeditum. Cumque in defectio-nementis constitutus multa tristitia contabesceret, subito divina gratia inspiratus, et de meritis beatissimi viri spem toto corde concipiens, circumstantibus ait: Rogo per misericordiam Dei, ducite me ad locum illum, in quo hominem Dei stetisse, vel sedisse certissime scitis. Quod cum benevolentia eorum qui aderant, continuo esset consecutus, veniens ad locum toto corpore in terram prosternitur, mira devotione pulverem ipsum, in quo sacra viri Dei vestigia steterant, deosculando, Domini quoque misericordiam per merita servi sui enixius implorando: quod cum diutius faceret, et de ipso pulvere fide plenus oculos suos confricaret, repente miserante Domino, qui sanctitatem famuli sui, licet absentis, etiam in hac gratia declarare dignatus est, lumen oculorum recepit. Quod miraculum non solum Catholicis orthodoxæ fidei firmamentum contulit, verum etiam*

superbis et elatis hæreticis confusionis et opprobrii notam adauxit.

76. Prosequatur ulterius sermonem conglomeratis in breve compendium prodigiis, ac subungebat piissimum Patrem innumera quidem per omnes Franciæ partes operatum esse miracula, sed eorum, quæ extra fines ejusdem Germania, Italiaque spectavit, æque omnem pene numerum superare. *Nam in sola peregrinatione Germanica 173 lumine oculorum orbatu meritis sancti viri illuminati sunt. Gressus 158 claudis benedictione ipsius restitutus fuit. Contractos 15 virtute sibi cælitus indita erexit. Muti 53 ejus intercessionem obtinuerunt loquelam. Auditum 65 surdi, et paralytici sanitatem: 55 quorum manus aridæ et quasi mortuæ pendebant, optatam valetudinem receperunt. Qui omnium hoc brevi tempore factorum mirandorum numerus efficit 530. Cum tamen adhuc individuus S. Patris in itineribus comes fateatur: Multa ex his narratis tam brevi fieri se vidisse, ut tam celeriter ea proloqui nequeat: et (cum dici soleat nihil esse facilius dicto) huic tamen Dei famulo, per gratiam, quam acceperat, signa facere magis facile visum fuisse, quam sibi facta narrare.*

77. Dum ita centuriatim profunderet miracula meus comes, credebam et illorum mentionem facturum, quæ de sanctissimo Patre, Vitæ libro III, cap. 6 referuntur; quæque non solum me hactenus in summa tenuerunt admiratione, sed etiam opinionem; neminem ex omni divorum numero tanta in Deum fiducia præ Bernardo fuisse. Quare ne tam elegantis scientiæ rudis esse viderer: Magna sunt, subjunxi, quæ suavissime comes, attulisti; sed an non existimas anteire cæteris, quæ in supra nominatis Tolosæ partibus liquido eum constat patrasse? Scriptor autem Vitæ sic de iis loquitur: *Est locus, quod Sarlatum appellatur, ubi sermone completo plurimos ad benedicendum panes (sicut ubique fiebat) Dei famulo offerebant; quos ille elevata manu, et signo crucis edito, in Dei nomine benedicens: In hoc, inquit, scietis vera esse quæ a nobis, falsa quæ ab hæreticis suadentur, si infirmi vestri gustatis panibus istis adepti fuerint sospitatem. Timens autem venerabilis episcopus Carnotensium, magnus ille Gaufridus (siquidem præsens erat, et proximus viro Dei) si bona, ait, fide sumperint, sanabuntur. Cui Pater sanctus, de Domini virtute nihil hesitans: Non hoc ego dixerim, ait, sed vere, qui gustaverint, sanabuntur; ut probe veros nos et veraces Dei nuntios esse cognoscant. Tum ingens multitudo languentium, gustato eodem pane convaleuit; ut per totam provinciam verbum hoc divulgaretur. Et quæ hæc, addebam ego, in Deum fiducia? Non vane profecto de sanctissimo Patre nostro effatus est illustrissimus cardinalis Belarminus, lib. IV, Contr. cap. 4: Sanctus Bernardus abbas Claramvallensis vir plane apostolicus, et non minus gloria miraculorum, quam sapientiæ splendore illustris. Pluribus miraculis claruit, quam ullus sanctorum.*

78. Supra fidem, inquires, amice, felici e memoria vestram deprompsistis historiam. Iisdemne verbis hic epistola tua, quibus ibi sermo verter, nec aliis loquitur? Non iisdem omnino quidem, at parum diversis. Nam de ejusmodi colloquiis, quæ sparsim in hoc itinere tibi offerentur, hoc te volo sentire: sensum me, non verba afferre; imo nec illum anxie totum; iis plerumque omissis, quæ sciri ab aliis nolui, adjunctis forte pauculis aliquando, quæ dici fierique potuisse nemo prudens dubitabit. Ad comitem meum redeo: cum quo ad mensam digressus, ne sic quidem materiæ continuationem omisi, quin sub prandio, atque inde ad portam usque cœnobii etiam valedicendi affectibus eandem miscerem. Hinc itaque Sortilium usque excurrentes, altero mane post dictum in Patrum Capueinorum templo sacrum cum sole oriente nos in campos ef-

A ludimus, Divionem festinantes; quo circa meridiem promoti, tantum moræ traximus, quantum invivendo domino Bourée, Cistercii secretario, tunc valetudinis gratia Divione apud amicos commoranti necesse fuit, ac prandio. Quibus pro voto expeditis, viam ad Cisterciense monasterium cum ipso solis cursu absolvimus. Admissi sine mora ad Ill^{mas} D. generalem salutandum, mox ad conclave nostrum sumus deducti. Sed Ill^{mas} jam cæna perfunctus nos interea domino Germano suo egregio societatis Jesu viro commendavit; qui domini generalis absentiam exquisita humanitate supplevit. Nam colloquiis eruditionem non vulgarem, et multam experientiam spirantibus, pretiosam cætera mensam cum magna nostra delectatione ornabat; neque ante abire sustinuit, donec intellexit, nihil a nobis, præter quietem desiderari.

79. Finitis sequenti die matutinis precibus liberiore auram et crepusculi teporem captaturus (suum namque erat) ad horti ambulacra descendere, cum Ill^{mas} P. generalis primum a choro reversus (solet autem quotidie ibidem primum inveniri) me visum ad se vocavit. Ad quem cum per scalas et anteriorem aulam penetrassem; jussit ad mensam considerare. Tum de itineris ad Claramvallem successu, et quid maxime per viam placuisset, quærere familiariter cœpit. Cui ego ad singula, quanta poteram modestia, responderem; laudare merito quidem Cistercium ab amplitudine et ædificiorum præ Claravalle nitore; situm deinde locorum utrobique non multum disparem; videri tamen piscinas Cistercienses Claravallensibus antefendas; cum ob hilaritatem aspectus, tum ob piscium abundantiam; templum etiam Cisterciense exterius, pulchrius esse Claravallensi; quippe clarius, paulo majus, et recentis artificio ornatus; quoad chorum denique et summum altare præire Claravalli Cistercium. Verum, si arcanos, inquebam, seque violenter quasi insinuantes pietatis stimulos; ambitus et interioris templi ornamenta; imo vel unum sanctissimi Patris Bernardi sepulcrum sacrasque exuvias cogito, jam mihi nulla pars orbis ante Claramvallem erit.

80. Pereunctanti porro quid de canendi ritu, de disciplina monastica Galliæ arbitraret, intuli: In multis mutata esse apud me sententiam, quam de horum cœnobiis constitutione conceperam: in quibusdam plus, in aliis minus me olim credidisse. Atque in primis obsequii divini preces seu diu seu noctu magno sane labore in tantis protrahi moras, ut pene supra septem horas in choro detineantur. Videri mihi, nisi superi favore singulari vires suppeditarent, oportere ut brevi succumbant. Nos quidem Germanos exacte ad melliflui doctoris nostri præscriptum rotunda pronuntiatione verba distinguere: utque omnium simul voces in unum temporis punctum initio ac fine concurrant, studiose observare: cæterum morem patriæ obtinere, ut majorem nobis defatigationem imponat noster cantandi modus, quam is qui in Gallia passim auditur; fortiori enim impetu vocem nos elevare; ita ut non raro Davidici carminis veritatem assequamur, quo se *Ad Dominum clamare* affirmat. Qui labor cum vires admodum exhauriat, hactenus neminem ex nobis, ut nullæ aliæ rationes sint, vel ideo saltem probasse abstinentiam a carnium esu; ut pote insalubri illa aquatili esca parum addente roboris ad id sustinendum, propter quod nobis sustentatio a fundatoribus liberaliter fuit donata. Siquidem nihil frequentius in illis donationum diplomatibus, quam tradi illa bona divi Bernardi sequacibus: *Ut immortalis Deo laudes in hoc cœnobio decantent.*

81. Præterea, addebam, lex illa, quæ carni interdicere esum, eum maxime finem respicit: ut subtractis appetitui animali deliciis, suis scilicet armis, quæ spiritum oppugnat, mens liberius ad superna feratur. At profecto quamvis ex orbe uni-